

שייך בחירה טוב-ורע כלל, כידוע, דרך בהמה אמרו (בהרואה) דאית לה יצר רע, וצריך תורה תבלין לתקנו, אבל מצד נפש הצומח, די בדרך ארץ, והשי"ת ברא את האדם שמוכרח לאכול, רק שיש לו הבחירה מה לאכול וכמה לאכול, אבל עיקר אכילה עכ"פ בצומח, הוא מוכרח בטבע, ודבר זה נקרא מצוה, כדרך שאמרו... שמה שהשי"ת ברא בטבע, כן הוא רצונו, והיא מצוה, ודי רק במדת דרך ארץ שמצמצם עצמו שלא לאכול אכילת זולל וסובא, שבזה מכיר קונו ומשיב נפש הצומח שלו, שהוא רק הכרת קונו במדת דרך-ארץ ועם-הארץ כנ"ל...! (דובר צדק עמ' 189. והרחיב עוד בענין זה בפרי צדיק - לך, ה).

וכיו"ב כתב האדמו"ר רש"ש מאמשינוב (אמרות טהורות ח"ג, עמ' ס): 'בסידורא דמזונא, הצומח ניזון מהדומם, הוא שמנונית הארץ, וכל מה ששמנונית ביותר, מוציאה פירות שמנים, והחי ניזון מהצומח, וזה ילכל חית הארץ... עשב לאכלה', והמדבר ניזון מהחי, הוא האדם, ובוה בכל שיש בו יותר כח החיות, מזין ביותר את המדבר, הוא הדעה והדיבור, ובוה לצלילות הדעת מוכרח להמזין שיש בו כח החיוני ביותר, וזהו 'לא צלילא דעתאי דלא אכילנא בשרא דתורא'. ובוה עם הארץ הוא שאין לו יחוס בכח הדעה והדיבור, אסור לאכול בשר, כי אין לו הממשלה על החיה, אחרי שהוא בעצמו איננו במעלה יותר מזה, ואך (כמו) החי שאצלו המזון הוא הצומח דוקא ולא החי - וסידורא הוא שהדומם מעמיד הצומח, והצומח - החי, והחי - המדבר, ומוכרחים כל אחד להמזון מכה המעמיד שלו שהוא מעמידו ומקיימו על בוריו'.

(עוד על ענין אכילת בשר - ע' שבט מוסר פרק לו בשם ספר הקנה, באורך; שפת אמת נח, תרמ"ג; משך חכמה - בהעלותך יא; פרוש רש"ר הירש שם; מאמרי הראי"ה ח"א, 'טללי אורות'-ח).

## דף עג

ר' יוסי סבר למפרע הוא נפסל, וכיון דמיד כי אסהידו הוא דמיפסלי, כי איתזמו להו אטביחה איתזמו להו נמי אגניבה, דהא תוך כדי דיבור כדיבור דמי' - יש לשאול, אמנם תוך כדי דיבור כדיבור, מדוע ייפסלו עוד לפני שהעידו שקר, ועדות הגניבה מדוע תיפסל? ויש לפרש, כיון שנפסלים הם למפרע מזמן עדותם, בטלה לה גם עדות הגניבה, מדין 'עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה'. אך זה דוקא לאביי, אבל לרבא, הגם שעדות הטביחה התבטלה למפרע, אולם כיון שלא חל פסול על העדים למפרע, לא מתבטלת כל העדות. (עפ"י אחיעזר ח"ב כה, ג-ה בבאר דברי השטמ"ק ומהרש"א).

והביא שם הסבר אחר, מבעל 'עמודי אור', שעדות הגניבה נגמרת רק לאחר תכ"ד, שהיא עת עדות הטביחה, ופולל רבות בהסבר זה, ע"ש באורך. וע"ע קצוה"ח ונתיה"מ ומשובב נתיבות' - ר"ס נב; בית ישי קט, א).

'תוך כדי דיבור כדיבור דמי...' - על גדרו וטעמו של דין 'תוך כדי דיבור - כדיבור' ע' במובא ובמצוין ביוס"ד - נדרים פז (גליון סה).

מסוגיתנו נראה שגם בהקדש קיים דין חזרה בתוך-כדי-דיבור, ותמה מכאן הש"ך (רנה) על דברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות טו, ובפיה"מ) שפסק להפך. וכבר יישבו בפנים שונות, שלשיטת הרמב"ם מחלוקת הסוגיות היא, והוא פסק כסוגיא החולקת - ע' משנה למלך ושער המלך (הל' מעה"ק שם); מחנה

אפרים – צדקה ח; קצות החושן רנה, ב; נתיבות המשפט שם; שערי ישר ה, כב; אחיעזר ח"ב כה; חדושי הגרונ"ר בענגיס ח"ב נא, ה; שו"ת דובב מישרים ח"א כז (ועע"ש קלו). וע"ע במובא בגליון סח (נזיר דף ט. ט.).  
וע"ע: שו"ת עמודי אור – צט; בית ישי פה; אחיעזר ח"א כז; מהר"ץ חיות.

**ר'בנן סברי תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי' – לכאורה יצא לפי זה, שהתירוץ שתוצנו לעיל על הקושיא ממתניתין לאביי 'ההלכתא שהעידו בבת אחת והוזמו' אינו מיושב אלא לפי ר' יוסי ולא לר'בנן. וצריך עיון. (הר צבי)**

(ולכאורה היה נראה דבר חדש, (שטעון בדיקה ובירור), שכפי המשתמע מלשון המחלוקת אם 'תכ"ד כדיבור דמי' או 'לאו כדיבור', משמע שבדיבור' ממש אין מחלוקת, והיינו, שנחלקו כשנגמר דיבור אחד ושהה לא יותר מ'כדי דיבור', ומיד התחיל דיבור, האם דנים הכל כדיבור אחד, ואז יש תוקף לדברים האחרונים, או לא. ואולם, אם המשיך דבריו ברצף של דיבור אחד, י"ל שלכו"ע אין להפריד חלק אחד מחלקו האחר. ולפי"ז שפיר העמדנו לעיל כשהעידו 'בבת אחת' ממש, שבדיבור אחד העידו על הגניבה והטביחה, ולכן בשעת עדות הטביחה היו כשרים, כי היא אותה עדות ממש של הגניבה, ואין לנו לחלקן זו מזו.

אלא שלענין חזרה, גם באופן של רצף דיבור אחד, נידון כשני דיבורים, כי אין לדון כדיבור אחד דבר והפכו. ולכן הוצרכו לחלק לקמן בין תכ"ד קטן לגדול, ולא אמרו ששם אמר ברצף אחד, כי ב'נמלך' לעולם נידון הדבר כאילו הפסיק והתחיל בדיבור אחר).

**(ע"ב) 'תרי תוך כדי דיבור הוי, חד כדי שאילת תלמיד לרב, שלום עליך רבי ומורי, וחד כדי שאילת הרב לתלמיד' – כתבו הראשונים שלהלכה אנו נוקטים 'תוך כדי דיבור – כדיבור' בכדי שאילת תלמיד לרב.**

ואם כי לפנינו הגרסא 'שלום עליך רבי ומורי', הרא"ש (כאן ובשבעות לב) גרס 'רבי בלבד, ולא רבי ומורי'. וכן מבואר בכמה מהראשונים, (רש"י שבועות שם; רש"י ותוס' – נזיר כ: רשב"ם בבא בתרא קכט: רמב"ם שבועות ב, יז. וכן משמע בהל' תלמוד תורה ה, ה, שכתב שהתלמיד כששואל בשלום הרב אומר 'שלום עליך רבי, ואם הרב שאלו, עונה לו התלמיד 'שלום עליך רבי ומורי' (וע' כע"ז בברכות ג. מסכת כלה ג ומסכת ד"א רבה – ו), משמע שסתם שאלת שלום של התלמיד לרב, שכתב הרמב"ם, הכוונה ל'רבי בלבד, וכפי שכתב בהגהות רעק"א – יו"ד רמב, טז, שכך הרמב"ם גרס כאן). והפוסקים (מגן אברהם – רו סק"ד. וכ"מ מהסמ"ע – פ סק"ח).

ולאור שיטת הראשונים, כתבו כמה מהאחרונים, שהמלה 'ומורי' שלפנינו – טעות סופר היא (פלפולא חריפתא על הרא"ש; הגהות בן אריה. וכן גרס כאן בש"ך – חו"מ רנה).

(וכן הגרסה בכמה מקומות שדיברו על שאלת שלום התלמיד לרבו: ירושלמי ברכות דף יג. מו"ק יח: נזיר טז: שבועות יא. אבות דרבי נתן מא; מסכת דרך ארץ רבה – ד. בכלום ליתא לתיבת 'ומורי'. ואולם בתלמוד דידן בסנהדרין צח. הגרסא כמו שלפנינו: 'רבי ומורי').

ואולם, יש שחולקים על כך, ששיעור תוך כדי דיבור הוא ארבע תיבות ולא שלש – שטמ"ק נזיר שם, מר"ת. וכן לשון הט"ז באו"ח רו סק"ג. וכן נקט בפרי מגדים – תפוז, א בא"א).  
וע"ע: שדי חמד – אות ת, כלל ח; נפש חיה (מרגליות) רו, ג).  
להלכה, כתב במשנה ברורה (רו סק"ב ושעה"צ שם) להכריע כרוב האחרונים 'שלום עליך רבי, ודלא כהט"ז. (וצ"ע במש"כ המשנ"ב בסי' רסו סק"ט).

– מבואר בסוגיא שאם היה הפסק יותר מכדי דיבור בין עדות הגניבה לעדות הטביחה, הגם שפוסקים

אנו בהחלט שהעידו עדות שקר על הטביחה, עדות הגניבה במקומה עומדת, ודנים אותם ככשרים באותה שעה.

והטעם לכך, לפי שמעמידים כל אדם על חזקת כשרות עד הרגע שבו הוברר להפך. ולפי שיכול להיות שברגע אחד תתחלף דעתו וייעשה רשע, לכן עד לרגע שהעיד שקר הרי הוא מוחזק כודאי כשר. וכדין כל 'חזקה דמעיקרא' (= להשאיר את המצב הקודם על עמדו) שעדיפה היא על 'חזקה דהשתא' (= לדון ממצב ההוה על העבר). (עפ"י שב שמעתא ג,ד; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ג ד וח"מ ח"א י. ועוד הוכיח כן מדברי הש"ך).

**'הכחשה תחילת הזמה' – יש לבאר לשון זו, מהו ענין 'תחילה' האמור כאן; –**  
 יש לפרש בדרך אחת: גדרה של הזמה הוא ביטול דברי העדים על ידי עדים אחרים, ובכל הכחשה מתעורר ספק באמיתות העדות, ובהזמה באו בית דין לידי גמר והחלט הדבר, שעדותם עדות שקר. נמצא אם כן שההכחשה היא תחילת ביטול העדות באופן גמור ומחלט.  
 או כלך לדרך זו: בהכחשה כמו בהזמה, מעידים על העדים שלא ראו את המעשה שהעידו עליו, אלא שהזמה יתרה על הכחשה, שאומרים שאף לא יכלו כלל לראות את המעשה, כי לא היו שם, נמצא אם כן שכבר בהכחשה התחיל להתברר מקצת שקרם, אלא שלא נתברר כולו.  
 והוצרך רבא לטעם זה, כי לולא שההכחשה נידונית כתחילת ההזמה, לא היו חייבים בעונש 'ועשיתם לו כאשר זמם...' / לפי שכאילו לא נגמר הדין על פיהם, (וכל שלא נגמר הדין – פטורין), כי הרי בטל הדין שנפסק על סמך עדותם. ולכן אמר רבא שיש כאן כבר התחלה של ההזמה, אם מבחינת החלט הביורר על שיקרותם, אם מבחינת 'איכות' השקר, וכשני הצדדים הנוכחים. (עפ"י דברות משה נ,ב, ע"ש ביתר פירוט).

**'מעידנו (כצ"ל, וכדלהלן) באיש פלוני שסימא את עין עבדו והפיל את שינו, שהרי הרב אומר כן' – שהרי –** כמו והרי (וכדמצינו לשון זו בדחו"ל, ע' ריש ביצה (וברף ח) 'שאפר כירה מוכן הוא, כמו 'אפר'; רא"ש ספ"ז דעירובין. (וע"ש בק"נ שצ"ן לאהלות ה,ו. ובתפא"י שם פירש במשמעות הרגילה); פרה ה,ה (וע"ש במפרשים ובתו"ט שצ"ן לעוד מקומות); הוריות ב,ב).  
 ותוספת זו באה להשמיענו שמדובר שיש כת עדים שמעידה להפך, כדלקמן. (כ"נ פשוט)

**'ונמצאו זוממין – מציעאי, משלמין דמי עין לעבד' –** נראה לכאורה שמשלמין דמי עין בניכוי דמי השן. וצריך ביורר.

## דף עד

### הערות ובאורים בפשט

**'דאכתי גברא לא מיחייב' –** התוס' פרשו (ולא כרש"י) שאפילו לדעת האומר 'מודה בקנס ואחר כך באו עדים – חייב', וגם אם יודה הרי לא ייפטר אם יבואו עדים, אפילו הכי כל זמן שלא נתגלה הדבר, אינו 'בר חיובא'. וטעם הדבר כתבו (במסכת מכות ה), שמא לא יבואו עדים, ואם יבואו, שמא

א. לרבי עקיבא – כל שתי עדויות שאחת מהן נצרכת להברתה, ובפ"ע אינה מספקת. (כגון: שלש כתות עדים המעידות כ"א על חזקה של שנה אחת). לחכמים: שתי עדויות שכ"א לעצמה אין בה מאומה (כגון: שנים אומרים שעה אחת בגבה, ושנים אומרים אחת בכריסה, ששניהם בעצם אומרים 'קטנה היא'). (כ"מ בפירש"י, ובתוס' פרשו בא"א).

ב. באומר לו 'עקוץ תאנה מתאנתי ותקנה לי גנבותיך' (ורצו לומר שאינה מכירה כלל, ורבה הסיק שהמכירה חלה). וכן באומר 'זרוק גנבותיך לחצרי ובכך ייקנו לי, אך לדעת חכמים שאין אומרים 'קלוטה כמי שהונחה דמי' – דוקא כשאמר לו 'לא תיקני עד שתנוח', שאל"כ, אין חיובי המיתה והממון באין כאחת. (ועתוס' שבאמת אף ללא אוקימתא זו, יש כאן קלב"מ למאי דאמרי' 'עקירה צורך הנחה', ומהרמב"ם ל"מ כן).

ק"י. האם יש דין תשלומי ד' וה' במקרים דלהלן: נמק:

- א. גנב וטבח ביום הכיפורים.
- ב. שלח שליח לטבות, וטבח לשם עבודה זרה.
- ג. שלח שליח לטבות, וטבח בשבת.
- ד. טבח שור הנסקל.
- ה. גנב שור הנסקל שהזיק בבית שומר והועד וגגמר דינו בבית שומר.
- ו. גנב משל אביו וטבח או מכר, ולא עמד בדין עד שמת אביו. (וישנם אחים היורשים גם הם).
- ז. טבח חולין בעזרה. (עא-עב)

א. לסתם מתניין – חייב. והעמדנו כרבי מאיר הסובר 'לוקה ומשלם', אבל לחכמים פטור מצד המלקות. (וכן לרבי נחמיה בן הקנה – יש קלב"מ בכת. וכן קשור הדבר במחלוקת התנאים אם יש מלקות בחייבי כריתות).

ב. תלוי במחלוקת התנאים אם שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה או לא. וגם לדעת הסובר 'שמה שחיטה' אינו חייב אלא כשאומר 'בגמר שחיטה הוא עובדה', שאל"כ, בתחילת השחיטה כבר נאסרה, ושוב אינה של בעליה. (ולדעת רש"י הגבלה זו רק למ"ד 'ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף', ולתוס' – לכו"ע).

ג. חייב, מלבד לדעת הסובר 'שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה' ואלבא דרבי יוחנן הסנדלר שאמר שמעשה שבת אסור, ורק אליבא דמ"ד שר"י הסנדלר אסר באכילה מדאורייתא.

ד. פטור, כיון שאיסור הנאה הוא, ולא דמריה קטבת.

ה. למ"ד שחיטה שא"ר לא שמה שחיטה – פטור. ולסובר 'שמה שחיטה', אליבא דר' יעקב שיכול השומר להחזירו משנגמר דינו, ואליבא דר"ש ד'דבר הגורם לממון – כממון, חייב לשלם דו"ה לשומר.

ו. למסקנת הגמרא חייב לשלם תשלומי דו"ה לאחים כפי חלקם.

ז. למ"ד חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מדאורייתא – פטור, אם אומרים 'ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף', כי מיד בתחילת השחיטה נאסרה בהנאה ולא דמריה קטבת. (וכן למ"ד אסורה באכילה עכ"פ מדאורייתא, לדעת האומר שחיטה שא"ר ל"ש שחיטה). ואם שחט מקצת סימנים בחוץ וגמרן בפנים – באנו למחלוקת אם שחיטה שא"ר שמה שחיטה אם לאו.

ק"א. א. עדים שהוזמו ע"י עדים אחרים – ממתי הם נפסלים (לענין עדות), משעה שהוזמו או משעה שהעידו שקר?

ב. כנ"ל, אלא שכל עד הוזם בנפרד ע"י כת עדים?

ג. כנ"ל, אך לא בהזמה אלא שנפסלו בגזלות? (עב-:ג).

א. לאב"י – נפסלו למפרע, וכן הלכה. ולרבה נפסלים מכאן ולהבא, איכא דאמרי מדאורייתא וא"ד מדרבנן.

ב-ג. לאב"י וללישנא קמא דרבה – נפסלים למפרע. ל'איכא דאמרי' – תקנו משום הפסד הלקוחות שלא ייפסלו אלא מכאן ולהבא.

**ק"ב. א.** עדים שהעידו על גניבה ולאחר זמן העידו על טביחה, והוזמו על הגניבה ואח"כ הוזמו על הטביחה – מה דינם?

**ב.** כנ"ל, אלא שהוזמו על הטביחה תחילה ואח"כ על הגניבה.

**ג.** בשאלות א' וב', באופן שהעידו על הגניבה ועל הטביחה בתוך כדי דיבור. (עג, עד:)

**א.** לדעת האומר עד זומם – למפרע הוא נפסל, אינם משלמים כפל, כי בטלה עדות טביחה. ולסובר 'מכאן ולהבא' – אם אומרים 'הכחשה תחילת הזמה' משלמים דו"ה, ואם לאו – משלמים כפל בלבד.

**ב.** למ"ד 'למפרע הוא נפסל' – אינם משלמים אלא כפל, ולמ"ד 'מכאן ולהבא' – דו"ה.

**ג.** אם 'תוך כדי דיבור כדיבור' – משלמים דו"ה, בין למ"ד 'למפרע' בין למ"ד 'מכאן ולהבא' (ורש"י כתב שדוקא אם הוזמו על הטביחה תחילה, והתוס' פליגי, אלא דלמ"ד 'הכחשה לאו תחילת הזמה' בעי שהזומה על הגניבה ועל הטביחה תהא בב"א). ולדעת האומר 'תכ"ד' – לאו כדיבור דמי' הרי דינו כבזה אחר זה.

**ק"ג.** איזו נפקותא יוצאת מתוך הכלל: 'הכחשה תחילת הזמה'. והאם כלל זה מוסכם הוא על הכל? (עג:–עד)

עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו – נידונים בעונש 'ועשיתם לו כאשר זמם...'/, לפי שהכחשה תחילת הזמה – כך סובר רבא, ונחלקו בדבר ר' יוחנן ור' אלעזר (ואפשר שגם אביי חלק על רבא – ע' ראשונים).

**ק"ד. א.** עדים שהעידו על איש פלוני שסימא את עין עבדו ואחר כך הפיל את שנו, ובאו עדים והכחישום, שהמעשה היה להפך, תחילה הפיל שינו ואח"כ סימא את עינו – מה הדין אם אח"כ הוזמו הראשונים ומה הדין כשהוזמו השניים?

**ב.** כשאלה א, אבל בסדר הפוך, שתחילה העידו אותם שאמרו הפיל ואח"כ סימא? (עג:–עד.)

**א.** הוזמו הראשונים – אם הכת השניה העידה שכבר עמד בדין ונתחייב, קודם שהעידה הכת הראשונה – חייבים הראשונים דמי עין לעבד, שזה מה שזממו להפסידו. ואם לא עמד בדין קודם – חייבים לשלם לרב את כל דמי העבד.

הוזמו השניים – אינם נידונים ב'כאשר זמם', הואיל ולא נגמר הדין על פיהם.

**ב.** הוזמו הראשונים – אם לדברי הכת השניה כבר עמד בדין ונתחייב עוד לפני העדות הראשונה – משלמים דמי עין לרב. ואם לא עמד בדין קודם – משלמים לרב את כל דמי העבד.

הוזמו השניים – לדעת האומר 'הכחשה תחילת הזמה', משלמים דמי עין לעבד, ולדעת החולק – פטורים מעונש ד'כאשר זמם'.

**קטו.** מה דינו של המודה בקנס ואחר כך באו עדים? (עד:–עה)

נחלקו רב ושמואל אם פטור מקנס (וכן דעת כמה תנאים – כ"מ מת"ק דברייתא ד'היו ממשמשין ובאין...'/, וכן מברייתא דמעשה דר"ג 'שכבר הודית').

ואליבא דרב הפוטר, נחלקו אמוראים האם הדברים אמורים גם כאשר בהודאתו לא חייב עצמו בכלום, כגון שיש עדים שגנב, והודה שטבח ואח"כ באו עדי טביחה.

ואם הודה כשראה עדים הממשמשין ובאין להעיד, גם רב מודה שאל"בא דראב"ש חייב.

**קטז. א.** האם גנב שהקדיש שור או שה חייב בתשלומי ד' וה'?

**ב.** האם ובאלו אופנים יש חיוב דו"ה למי שגנב בהמת הקדש מבית בעלים? (עו)